

dást elfogadni.

Ráth-Végh adatai szerint négy évszázadon át tartott a középkori állatperek divatja, mikor komoly birák „bünöző“ állatok felett ítélkeztek. Az első ítéletet 1266-ban hozták egy disznó ellen, az utolsóval egy kancát ítélték halálra 1692-ben. Különös véletlen, hogy ugy a disznó, mint a ló szerephez jutottak napjaink kulturtörténetében is.

A disznóra vonatkozólag pár évvel ezelőtt a *Völkischer Beobachter* közirója *Der Weg des deutschen Volkes* című vezércikkében szórul-szóra ezeket írta: „Das Leittier des ganzen deutschen Volkes und überhaupt von allen nordischen Rassen war von jeher und ist auch noch heute das Schwein.“ („A német nép és általában valamennyi északi faj vezérállata mindenkor a disznó volt és ma is az.“) Ugyanakkor Berlinben több, mint 200 előadást ért meg egy szindarab, melynek főszereplője egy, a színpadon a maga teljes valóságában megjelenő disznó volt. — A lovakra vonatkozólag pedig nemrég jelent meg a *Berliner Tageblatt*-ban a következő hír: „Ein Denkmal für die im Weltkrieg gefallenen Pferde. Heute wurde unter grossen Feuerlichkeiten ein Denkmal zur Erinnerung an die im Weltkriege gefallenen Pferde enthüllt.“ (Ma leplezték le nagy ünnepségek közepette a világháborúban elesett lovak emlékére készült szobrot.“)

7.

Az ilyen párhuzambaállításokat a végtelenségig folytathatja bárki. Csak nyitott szemmel kell járni s ahogy Ráth-Végh István mondja: „könnyű szerrel az utszélről felszedni“ a ragyogó kortörténeti dokumentumokat. Az ember butaságot jellemző kuriózumokért ma valóban nem kell a messzi múltba kalandozni, néprajzi kutatásokat folytatni és avitt foliánsokat böngészni. Talán soha sem volt oly időszerű, mint ma, Goethe szava:

*Greift nur hinein ins volle Menschenleben!
Ein jeder lebt's, nicht vielen ist's bekannt,
Und wo ihr's packt, da ist's interessant.*

Egyébként, aki kuriózumok gyűjtésével rendszeresen és komolyan akar foglalkozni, leghelyesebben teszi, ha naponta gondosan félrerak minden ma megjelenő ujságból egy-egy példányt. Egészen bizonyos, hogy pár év, esetleg már pár hónap múlva minden hátsón szenzációsnál szenzációsabb kuriózumokra akad.

(Ha igaz, hogy a ma utópiája a holnap realitása, ugy az is áll, hogy a mai realitás a holnap kuriózuma. *(Turnowsky Sándor)*)

HALASZ GYULA: ÉDES ANYANYELVUNK. (Nyugat, Budapest, 1938.)

Az utóbbi esztendőök tudományos nyelv-védő és nyelvtisztító munkái, valamint a sajtó és az írók egy-egy nyelvvédő nekirugaszkodása után fölöttébb időszerű e kitűnő és szórakoztató könyv a magyar beszédet és írást elsekélyesítő hibákról s általánossá vált nyelvi tévedésekről. Szerzőt munkája kiadására az a meggyőződése készítette, hogy a hibák ellen addig kell felvenni a harcot, amíg nem késő. Helyesen állapítja meg, hogy

a nyelvtan nem adhat feleletet minden kétségre s ezért felhívja a nyelv mivelőit, elsősorban az írókat, örködjének a helyes magyarság fölött, mert a nyelv romlásáért a büntetés főleg őket éri. De munkája során még tovább megy és meggyőzően szemlélteti, hogy a nyelvhelyesség kérdése azokon a társadalmi lehetőségeken belül, ahol ügyét szóvá lehet tenni, az üzletember, a nyomdász, az egyszerű magyar polgár számára legalább olyan fontos, legalább is annak kellene lennie, mint az író számára. Ebben a viszonylatban a népről persze nincs szó, hiszen az magátólértékdően és végeredményében döntően alakítja, vagy őrzi beszédében a nyelvhelyességet. A magyar középosztály keretein belül azonban annál nagyobb üzemben dolgozik a nyelvrontás. Szerzőnk fegyverül Arany János nyelvvédő-fegyverét, a gunyt választja, miután tudja, hogy a nevetség őt. A szerző nyomtatásban megjelent példák fölött hívja tetemre a németes, *aki, amely, amit*, hogy a magyarul beszélők és írók igen nagy táborától számon kérje a nyelvet frissítő, már-már feledésbe merülő ige-névi jelzőt s a jellegzetesen magyar tárgyasragozást. Védelmébe veszi a nyelvünk kertjéből kiátkozott „egy“-et, a határozatlan névelőt és Petőfivel, Arannyal igazolja, hogy ez a téves alapu idioszinkrázia a németességtől, ebben az esetben indolatlan, viszont teljesen hiányzik például épp az „aki“ esetében. Ötletesen és fordulatosan gyomlálja a polgárságuknál már szinte „nyelv-ténnyé“ szilárdult divatos idegenszavakat, mik a divat, a sport, a film területeiről vizözönként árasztották el a városi magyar nyelvet. Ugyanakkor leinti a turánkodó purifikátorokat, akik a másik végletről elindulva, már a népi nyelv tényleges kincseit is nyesegetik, ha azok véletlenül idegen eredettel gyanusíthatók. De az álnépiességet sem kiméli a szerző. Szemükre veti például divatoskodó íróknak, színészeknek az ugynevezett parancsoló mód s betűjének helytelen használatát, ami például az „engedje“ helyett „engessé“-t mondat velük. De nem kiméli Halász Gyula az *ikes ige* körüli zavarokat sem, sem a furfangos *igekötő* használata körül felmerülő tévedéseket. Az utóbbiak hibás használatát már Arany János is kigunyolta *A jövő stílusa* című cikkében. Sorra kerül a végtelenül vitatott rövid és hosszú *i, o, u, ü* kérdése, majd a *jön* és *megy* körüli kód, valamint az *által*, a *-nál*, *-nél* idegenszerűsége, a jelzők közti vessző ügye, a *volna* és a *lenne* jelenidőbeli, illetve jövőidőbeli szerepe. Mindez persze pillanatig sem untató, s miközben — valljuk be — tanulunk, nemcsak a kifigurázott példákon mulatunk, hanem a nyelvőr-író szellemét is élvezzük. Az utószóban Halász Gyula, a 250 oldalnyi példálózás ellenére sem félti az irodalom nyelvét. Ajánlja az aranyközéputat, ne legyünk tulontul követelőzők, de tulontul aggodalmasak sem. Olvasóinak utraivalóul ez a tanácsa: *olvassunk jó könyveket*. A szerző maga nem mondja ki, de könyve végkövetkeztetéseként megállapíthatjuk, hogy a magyar nyelv csak a középosztály területén belül forog veszélyben. Ha a hübériség vezető magyar rétege még magyarul beszélni és írni sem tudott, ne csodálkozzunk, ha a tőkésrend közép és felső rétege — nem új keletű megfigyelés ez, hiszen már Arany János is ebben a társadalmi képletben kényszerült a nyelv védelmére, — csak több kötere való hibával, tévedéssel beszél „édes anyanyelvét.“ Nem helytelen tehát, sőt felette üdvös a nyelvtisztaságért folytatott gerilla harc. Am a kérdés megoldására véglegesen csak akkor kerülhet sor, ha megoldást nyertek a társadalom és a termelés nagy kérdései, ha megvalósul az a pillanatnyilag utópikusnak tűnő demokratikus magyar társadalmi rend, melyben a széles népi réteg, a nyelv igazi ápolója és őrizője, vezető szerephez jutva kiirtja egy kisebbség nyelvi hibáit és uralomra juttatja a maga teljes nyelvi gazdaságát. Halász Gyula meghatóan emlé-

kezik meg arról, mint segítette a háború rémségei közepette lövészárkokban a szellemi embereket a *betű*, hogy emberek maradjanak, egész emberek a háború végéig. Bátran kiegészíthetjük a nemes szándékú magyar nyelvört, hogy sokunkat ugyancsak a betű segít átjutni e barbár korban, megmaradni magyarokként európaiknak és hívőknek a jobb emberi szellemben. (*Méliusz József*)

NÉMETH ANDOR: MARIA TERÉZIA. (Grill kiadás Budapest, 1938.)

A mai magyar könyvtermelésben sűrű a történelmi regény. Kétségtelenül a történelem egyenesen felkínálja magát. Kevés utánanézés, valami kis kutatás, a történelem tudósainak segítsége s hamar kész a történelmi regény anyaga. Mindig van bennünk annyi érdekesség, amennyi az olvasó számára kellemes. Legtöbbje semmi újat nem mond, unosuntalan csak ismétli, kibővíti, inkább felfrissíti ismereteinket. Mindazonáltal olvasmánynak egységes kellemetlen.

Igényes történelmi regény a *szempontoknál* kezdődik. Ha a regényíró mást akar megmutatni, mint amit már ugyis tudunk. Ha szövegéből hitelesnek fogadható el, hogy amit ő megmutatott valószínűbb, mint az amit az elődök összeszedtek. Vagy kiderül, hogy az események új csoportosításából új mozgató elemek kerekedtek felül s a régiek nyilvánvaló hamisítások. Kedvenc szokása az egyenruhásított történelmi regényeknek az az állítás, hogy a történelmet felülről csinálják. Ez nagyrészt igaz is. De ezt a „nagyrészt“ arra szokták a szórakoztató regényírók kihasználni, hogy körülhizelgett kedvenceikből példamutató félisteneket mintáznak. Nem véletlen az sem, hogy az események nagy ritkán alulról szólnak bele. A nagy francia forradalomról számtalan regényes munka jelent meg. Legtöbbjük romantikus szórakoztató olvasmány. Bőségesen csapongó és a detektív regényeket megszegyenítő elevenség-től duzzad. Minden a királyi pár tragikus vége körül csoportosul. Az elején mindig a nyakék pert találjuk. Már az iskolában megtanuljuk, hogy az udvar fölös módon költekezett, ez hozta a nyakára a forradalmárokat. A többi azután a véletlen műve, hol a szegénység egyszer istenigazában kitombolta magát.

Komoly kutatók már többször rámutattak arra, hogy a francia forradalmat korántsem a véletlen hanem a feltörekvő iparosodás olyan jól előkészített kitervelt és robbanásig feszített akciója hívta életre, amely a feudalizmus felszámolását célozta. Új gazdasági rendet akart bevezetni, amikor a tényleges erőt nem a misztikus sors kiszámíthatatlan szélszélve, hanem a feudalizmus döcögő gazdálkodásától kielégítetlen szükségletek adták.

Éppen *Németh Andor* mutatta ki egy régebbi munkájában (*A francia kömmün története*), hogy az 1871-es rövid ideig tartó erőfeszítést szintén nem patkányöszönök hívták életre. Itt a negyedik rend erőteljes tiltakozásával találkozunk. A negyedik rend teljes joggal tiltakozik, hogy az általa 75 évvel azelőtt a harmadik rend javára kölcsönadott erejét, — ami nélkül a munkaerő felszabadítását aligha lehetett volna keresztül erőszakolni, — azzal hálálta meg, hogy számára a szabadságnak csak „esztétikai tudatát“ hagyta, míg az értéktöbblet termelésből teljesen kiebrudalta. *Németh Andor*nak ez a korábbi munkája szintén nem oknyomozó történelem, hanem történelmi regény igen értékes és aprólékos alátámasztó adatokkal.

Mostani *Mária Terézia* regénye igen jól megírt, érdekfeszítő olvasmány. Soraiban *Mária Terézia* nagystilú uralkodónő és érző emberi szív. Birodalmait, örökös tartományait és más országait ügyes emberi